

**BANK TIZIMIDA ISO 37001 XALQARO STANDARTI ASOSIDA
KORRUPSIYAGA QARSHI TIZIMLARINI SAMARALI TASHKIL ETISH**

Eshboyev Shaxboz G'ayrat o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti

1-kurs magistranti

Bugungi globallashuv va raqamli iqtisodiyot sharoitida bank tizimining barqarorligi, shaffofligi hamda institutsional ishonchliligi davlat iqtisodiy xavfsizligining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Bank sektori moliyaviy resurslarning asosiy boshqaruvchisi sifatida nafaqat iqtisodiy taraqqiyotga xizmat qiladi, balki korrupsiyaviy xavf-xatarlar yuzaga kelishi ehtimoli yuqori bo'lgan strategik tarmoqlardan biri sifatida ham e'tirof etiladi. Xususan, kredit ajratish, davlat xaridlari, mijozlarni identifikatsiya qilish, tenderlar, lizing va investitsion operatsiyalar kabi jarayonlarda manfaatlar to'qnashuvi, poraxo'rlik, xizmat vakolatini suiiste'mol qilish holatlari bank tizimining samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli zamonaviy bank boshqaruvida korrupsiyani faqat jazolash orqali emas, balki tizimli profilaktika mexanizmlari orqali oldini olish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Mazkur yo'nalishda xalqaro amaliyotda eng samarali mexanizmlardan biri sifatida ISO 37001 xalqaro standarti tan olinib, u tashkilotlarda poraxo'rlikka qarshi boshqaruv tizimini yaratish va takomillashtirish uchun universal standart sifatida qo'llaniladi. Mazkur standart 2016-yilda Xalqaro standartlashtirish tashkiloti tomonidan qabul qilinib, tashkilotlarda korrupsion xavflarni aniqlash, baholash, monitoring qilish va minimallashtirishga qaratilgan kompleks boshqaruv instrumentlarini o'z ichiga oladi.

Tezisning maqsadi - ushbu tezisning maqsadi bank tizimida 0 xalqaro standarti asosida korrupsiyaga qarshi boshqaruv tizimlarini samarali tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilish, mazkur standartning bank faoliyatidagi ahamiyatini ochib berish hamda uning milliy bank tizimiga implementatsiya qilish istiqbollari asoslashdan iborat.

Asosiy qism

ISO 37001 standarti mohiyatiga ko'ra tashkilotda poraxo'rlikning oldini olish, uni aniqlash va unga javob qaytarish uchun mo'ljallangan boshqaruv tizimini nazarda tutadi. Standartga muvofiq, tashkilot o'z faoliyati bilan bog'liq korrupsion xavflarni muntazam baholab borishi, ularni ustuvorlik darajasiga ko'ra saralashi va mavjud nazorat mexanizmlarining yetarliligini tekshirishi shart. Ushbu yondashuv bank tizimi uchun ayniqsa muhim bo'lib, bank faoliyatida har bir operatsiya yuqori moliyaviy xavf bilan chambarchas bog'liqdir.

Bank tizimida ISO 37001 joriy etilishining birinchi bosqichi korrupsion xavflarni identifikatsiya qilishdan iborat. Mazkur bosqichda bank ichidagi barcha strukturaviy bo'linmalar faoliyati tahlil qilinib, korrupsiya sodir bo'lish ehtimoli yuqori bo'lgan jarayonlar aniqlanadi. Jumladan, kredit ajratish bo'limlari, davlat bilan ishlovchi segmentlar, xarid komissiyalari va ichki audit bo'linmalari yuqori xavf zonalari sifatida baholanadi. Standartga ko'ra, tashkilot muntazam ravishda bribery risk assessment, ya'ni poraxo'rlik xavfini baholash tizimini amalga oshirishi lozim.

Ikkinchi bosqich sifatida rahbariyatning korrupsiyaga qarshi siyosatni ochiq qo'llab-quvvatlashi talab etiladi. ISO 37001 standarti tashkilotning yuqori boshqaruv organi va top management zimmasiga korrupsiyaga qarshi siyosatni

tasdiqlash, resurslar ajratish va nazorat qilish majburiyatini yuklaydi. Aynan bank tizimida ushbu talabning bajarilishi “tone from the top” prinsipini shakllantirib, barcha xodimlar uchun halollik madaniyatini yaratadi.

Uchinchi muhim element — bu anti-bribery compliance function, ya’ni korrupsiyaga qarshi compliance funksiyasining tashkil etilishidir. ISO 37001ga ko‘ra, tashkilotda mustaqil va yetarli vakolatlarga ega bo‘lgan korrupsiyaga qarshi nazorat subyekti mavjud bo‘lishi kerak. Bank tizimida bu odatda komplayns departamenti yoki ichki nazorat xizmati orqali amalga oshiriladi. Mazkur organ bank ichida barcha korrupsiyaviy xavflarni monitoring qiladi, tekshiradi va rahbariyatga hisobot beradi.

Shuningdek, standart banklarda due diligence jarayonlarini joriy etishni talab qiladi. Bu esa bank bilan hamkorlik qiluvchi mijozlar, kontragentlar va sheriklarning huquqiy va reputatsion holatini tekshirishni anglatadi. Mazkur mexanizm ayniqsa kreditlash va investitsion loyihalarda korrupsion sxemalarning oldini olishda samarali vosita hisoblanadi. ISO 37001 ushbu mexanizmni yuqori xavfli tranzaksiyalar va biznes hamkorlarga nisbatan qo‘llashni majburiy deb belgilaydi.

Bank tizimida mazkur standartni joriy etishning yana bir ustun jihati – ichki audit va monitoring tizimini takomillashtirishdir. Standart muntazam auditlar, ichki nazorat va management review o‘tkazishni nazarda tutadi. Natijada bank faoliyatida korrupsion sxemalar erta aniqlanib, ular bo‘yicha zudlik bilan choralar ko‘rish imkoniyati yaratiladi.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, ISO 37001 sertifikatiga ega banklarda investorlar ishonchi, xalqaro reyting va biznes reputatsiya sezilarli oshgan.

Jumladan, Buyuk Britaniya, Singapur, BAA va Germaniya banklarida mazkur standart compliance tizimining ajralmas qismi sifatida joriy qilingan bo'lib, u korrupsion holatlarni sezilarli kamaytirgan.

O'zbekiston bank tizimida ham so'nggi yillarda korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, aksariyat banklarda korrupsiyaga qarshi mexanizmlar fragmentar xarakterga ega bo'lib, yagona xalqaro standart asosida tizimlashtirilmagan. Shu bois ISO 37001 standartini milliy bank tizimiga bosqichma-bosqich implementatsiya qilish bank boshqaruvi shaffofligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, zamonaviy bank tizimida korrupsiyaga qarshi samarali kurashish faqat huquqbuzarlik sodir bo'lgandan keyingi javobgarlik choralarini qo'llash bilan emas, balki korrupsion xavf-xatarlarni oldindan aniqlash, baholash va ularning oldini olishga qaratilgan kompleks boshqaruv mexanizmlarini shakllantirish orqali ta'minlanadi. Shu nuqtai nazardan, ISO 37001 xalqaro standarti bank tizimida korrupsiyaga qarshi institutsional boshqaruvni tashkil etishning zamonaviy va universal modeli sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur standart tashkilotlarda korrupsion xavflarni tizimli ravishda boshqarish, ichki nazorat mexanizmlarini takomillashtirish, manfaatlar to'qnashuvini kamaytirish hamda barcha boshqaruv bo'g'inlarida halollik va shaffoflik tamoyillarini qaror toptirishga xizmat qiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ISO 37001 standartining bank faoliyatiga joriy etilishi, birinchi navbatda, rahbariyatning korrupsiyaga qarshi siyosat bo'yicha javobgarligini kuchaytiradi, ikkinchidan, har bir bank operatsiyasi doirasida xavflarni individual baholash va monitoring qilish imkonini yaratadi, uchinchidan

esa ichki audit, compliance nazorat va due diligence mexanizmlarining samaradorligini oshirish orqali bank faoliyatida shaffoflik darajasini sezilarli ravishda kuchaytiradi. Ayniqsa, mazkur standartning risk-based approach, ya'ni xavfga asoslangan boshqaruv modeli bank tizimida korrupsion xavflarning tabiati va darajasidan kelib chiqib individual profilaktik chora-tadbirlarni qo'llash imkonini beradi. Bu esa an'anaviy nazorat usullariga nisbatan ancha samarali va moslashuvchan yondashuv hisoblanadi.

Bundan tashqari, ISO 37001 standartining amaliyotga joriy qilinishi banklarning xalqaro moliyaviy institutlar, xorijiy investorlar va strategik hamkorlar oldidagi reputatsion barqarorligini mustahkamlashga ham xizmat qiladi. Chunki bugungi xalqaro moliyaviy bozorlarda bankning nafaqat iqtisodiy ko'rsatkichlari, balki uning korporativ boshqaruv sifati, etik standartlarga rioya qilishi va korrupsiyaga qarshi ichki tizimlarining mavjudligi ham muhim baholash mezoniga aylangan.

Shu bilan birga, O'zbekiston bank tizimida korrupsiyaga qarshi kurashish bo'yicha muayyan huquqiy va tashkiliy asoslar yaratilgan bo'lishiga qaramasdan, mazkur faoliyatning xalqaro standartlar darajasida yagona tizim asosida tashkil etilmagani ushbu yo'nalishda qo'shimcha islohotlarni talab etadi. Shu sababli milliy bank amaliyotida ISO 37001 standartini bosqichma-bosqich joriy etish, ichki normativ hujjatlarni mazkur standart talablariga moslashtirish, bank xodimlari uchun maxsus anti-korrupsiya treninglarini yo'lga qo'yish va mustaqil compliance nazorat institutlarini kuchaytirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Umuman olganda, ISO 37001 xalqaro standarti asosida bank tizimida korrupsiyaga qarshi boshqaruv tizimini shakllantirish bank sektorining

institutsional barqarorligi, iqtisodiy xavfsizligi va xalqaro raqobatbardoshligini ta'minlashning muhim omillaridan biri bo'lib, kelgusida ushbu standartning milliy bank amaliyotiga keng joriy etilishi moliyaviy tizimning ochiqqligi va ishonchliligini yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. ISO 37001:2016. **Anti-Bribery Management Systems – Requirements with Guidance for Use**. International Organization for Standardization, Geneva, 2016.
2. O'zbekiston Respublikasining **“Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida”gi Qonuni**, 2017-yil 3-yanvar, O'RQ–419-son.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining **“Korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Farmoni**, PF–6013-son, 2020-yil 29-iyun.
4. United Nations. **United Nations Convention against Corruption (UNCAC)**. New York, 2003.
5. OECD. **Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions**. Paris, 1997.
6. Transparency International. **Corruption Perceptions Index 2024**. Berlin, 2024.
7. Basel Committee on Banking Supervision. **Corporate Governance Principles for Banks**. Bank for International Settlements, Basel, 2021.

8. World Bank Group. **Enhancing Government Effectiveness and Transparency: The Fight Against Corruption.** Washington DC, 2020.
9. Rose-Ackerman, Susan. **Corruption and Government: Causes, Consequences and Reform.** Cambridge University Press, New York, 2016.
10. Wells, Joseph T. **Principles of Fraud Examination.** John Wiley & Sons, New Jersey, 2017.